

Taloudellisen käyttäytymisen sukupuoli

**Marja-Liisa Halko, Anne Mikkola ja Olli-Ruuskanen (toim.):
Naiset, miehet ja talous. Gaudeamus, Helsinki 2010. 300 s.
ISBN 978-952-495-115-9**

”Taloustuutisia lukiessa (--) saa helposti sellaisen käsityksen, että talous on kuin etäinen kone, jonka liikkeitä pyritään ennustamaan mahdollisimman tarkoin” (s.7). Kirjan kirjoittajat ovat taloustieteilijöitä, mutta kirja on kirjoitettu oppikirjamaiseen tyyliin. Taloudesta tehdään arkista ja läheistä. Miesten ja naisten taloudellisen käyttäytymisen vertailu, ja pienemmässä määrin naisten taloudellinen asema, ovat kirjan punainen lanka.

En ole opiskellut taloustietettä, mutta tehnyt joitakin retkiä sen maailmaan. Ensimmäisen tein vuonna 1988, kun järjestimme seminaarin, joka oli tarkoitettu edistämään työn sosiologian ja työn taloustieteen vuoropuhelua. Hämästelin tuolloin ”beckeriläisiä”, sukupuolesta vaikenevia artikkeleita. Teorioineen ja malleineen työn tarjonnasta, kotitaloustuotannosta, kotitalouden ajan- ja rahankäytöstä sekä palkkasyrjinnästä Gary Becker on tässäkin kirjassa siteeratuin auktoriteetti. Becker käsittää kotitalouden yhtenä päätöksenteon ja hyödyn maksimoinnin yksikkönä, jonka sisällä puoliset erikoistuvat ansio- ja tuottavuutensa mukaan, ja jonka hyvinvoinnin kannalta ei ole väliä, kuka tulot ansaitsee.

Kuitenkin jo tuolloin löytyi mallien modifiointia sukupuolen, esimerkiksi naimisissa olevien naisten erityisyyden, huomioonottavalla tavalla samoin kuin radikaalimpaa feminististä kritiikkiä. Yksi feministien ensimmäisiä väitteitä oli, että niin talous- kuin oikeusteorian henkilöön on kirjoitettu sisään mies(rationaalisuus). Naiset huomioiden modifikaatioiden jälkeenkin talusteorian tietty sukupuolettomuus säilyi. Talusteoria ei kysynyt, miksi miesten ja naisten preferenssit, rajoitteet, tuottavuus markkina- ja kotityössä ja valinnat ovat erilaisia. Ottaessaan tärkeän selittäjän, sukupuolen, itsestäänselvytenä, se selitti ”kaikesta ja ei mitään”.

Talustiede voi puolustautua sillä, että se tutkii taloudellisia valintoja yhteiskunnassa, jonka sosiaaliset instituutiot, kuten perhe ja sukupuolijaot, ovat tietyt. Loogisesti tästä seuraa, että ”sosiaalisen” muuttuessa myös taloudelliset valinnat muuttuvat. Hyvän esimerkin tästä 1980-luvulla tarjosi naimisissa olevien naisten työvoiman tarjonta. Ruotsissa voitiin vielä vuosina 1967 ja 1973 modifoidulla tarjontamallilla ennustaa naimisissa olevien naisten työvoimaa

kuuluvuus, mutta ei enää vuonna 1980. Oman palkkatulon (= markkinatuottavuuden), lasten lukumäärän (= kotityön varjotulon) ja aviomiehen tulojen (= työvapaatulon) selityskyky oli liki hävinnyt. Ansiotyöstä oli tullut sosiaalinen fakta. Sosiologinen nais- tai sukupuolentutkimus tarjosi silloin ja tarjoaa yhä talusteorialle vaihtoehtoisia selityksiä. On paljon esimerkkejä siitä, että sukupuoli oli ja on taloudellista rationaalisuutta painavampi tosiasia. Nytkin lukiessani taloustieteellistä päättelyä tarjoan mielessäni sosiologiaa ja feministisiä tapoja ymmärtää samoja havaintoja. Tämä ei tarkoita, että kiistäisin tyystin taloudellisesti rationaalisen toimijan, vaikka sosiologia onkin käynyt melkoista varjonyrkkelyä sen kanssa.

Kirjassa on johdannon lisäksi 13 artikkelia, jotka on ryhmitelty seuraavasti: I Yksilön valinnat, II Perhe, III Tasa-arvo työmarkkinoilla sekä IV Taloudellinen kasvu ja kehitys. Kirjoittajia on kolme toista ja aiheiden kirjo on laaja. Kirja lähtee liikkeelle neoklassisen mikroteorian esittelystä ja puolustamisesta. Ensimmäinen eli Marja-Liisa Halkon ja Pertti Haaparrannan artikkeli käy läpi taloustie-

teen perustavia lähtökohtia, kuten rationaalisuutta, mieltymyksiä, hyötyfunktioita ja tasapainoa. He torjuvat tavanomaisinta talousteorian arvostelua painottaen sen radikaalia muutosta. Heidän esimerkkiensä valossa sukupuolentutkimuksella ei kuitenkaan olisi ollut tässä osaa eikä arpa.

Kirja siis viritetään talousteorian perusteiden esittelyllä, mutta artikkelit eroavat otteessaan. Osa liukuu taloudellisen käyttäytymisen sosiologiaksi. Kirjassa hyväksytään 1960-luvun sosiologian käsite, sukupuolirooli. Esimerkiksi Anu Raijas ja Riepu Pakoma turvautuvat tarkastellessaan kotitaloustyön jakoa perheissä niin soinnaiseen selitykseen kuin hitaasti muuttuvaan ”perinteiseen naisrooliin”. Sukupuolistereotypioita – riskiä kaihtavia naisia ja kilpailuhaluista miehiä – käsittelevä Halko kommentoi lyhyesti sukupuolieron evoluutioon ja sosiaalisaatioon nojaavia selityksiä. Anne Mikkola ottaa esiin jopa feministille tärkeän sukupuolivallan, vaikka feministisellä taloustieteen kritiikillä ei olekaan kirjassa sijaa.

Kulutuksen, ajan ja hyvinvoinnin jakautumista perheessä käsittelevä Olli-Pekka Ruuskanen tuo esille Beckerin yhden päätöksentekijän kotitalousmallia modifioineet monen päätöksentekijän mallit. Parissa artikkelissa esitetään lapsilisien maksu esimerkkinä siitä, miten sukupuolella on väliä. Isossa-Britanniassa lapsilisät alettiin 1970-luvulla isän sijasta maksaa äidille. Lasten ja naisten vaatekulut lisääntyivät, miesten vähenivät. Kun Brasiliassa lapsilisät maksettiin isälle, perheen ravintolamenot ja alkoholikulutus lisääntyivät. Kun se maksettiin äidille, perhe käytti enemmän ra-

haa ruokaan, ja näin lapsille tuli lisää pituutta ja painoa. Mikkola kertoo myös Bangladeshiin suunnatuista mikroluotoista. Jos nainen saa luoton, hänen työntekonsa lisääntyy, tulot kasvavat ja lasten koulutus paranee. Jos mies saa luoton, hän vähentää työntekoaan. Tämäntapaisiin tietoihin perustuu se yleisesti omaksuttu ajatus, että juuri naisten tulot ja koulutus sysäävät taloudellista kehitystä eteenpäin. Tässä kirjassa tuota teesiä ja sen mekanismeja analysoidaan tarkemmin.

Naistutkimusta tekeväälle sosiologille kirjan sisältö on pääosin tuttua, vaikka toki uusiakin havaintoja tulee vastaan. Itse löysin tarkempaa tietoa esimerkiksi kotitaloustyön arvosta. Päivi Mattila-Wiron artikkeli tarjoaa sosiaalipoliittisesti tuoreen näkökulman kotitaloustyöhön, nimittäin kotitaloustyön arvon vaikutuksen tuloeroihin. Kotitaloustyön arvon tunnustaminen on tärkeää, mutta silti haraan rahatulojen ja kotitaloustyön vaihdettavuutta ja sen sosiaali- ja sukupuolipoliittisia implikaatioita vastaan. Sami Napari esittelee suomalaisiin aineistoihin perustuvia tutkimuksiaan niin sanotusta lapsisakosta eli lasten vaikutuksesta äitien palkkoihin. Tilastoista tuttu tosiasia, että lapset lisäävät isien ja vähentävät äitien ansiotuloja, saa tässä lisää valaisua.

Osa ekonomisteista on kääntynyt väittämään, että talouskasvu on pahasta, eikä se lisää aitoa hyvinvointia. Tässä kirjassa talouskasvu näyttää hyvin myönteisessä valossa. Rikkaiden ja köyhien maiden välinen vertailu osoittaa, että taloudellinen kasvu tuo mukanaan myös sukupuolten tasa-arvoistumista ja naisten oikeuk-

sien kohenemistä. Poikkeuksetkin huomataan, kuten rikkaiden öljymaiden naisten rajoitetut oikeudet. Talouskasvun ohella ihmisoi-keuksilla on väliä.

Kasvua kiihdyttävä globalisaatiokin näyttää naisten aseman kohentajalta. Aiheesta kirjoittava Pertti Haaparanta toteaa itsekin välittäneensä ”melko suopean kuvan globalisaation vaikutuksista naisten asemaan”. Artikkelin on uskollinen talousteorialle ja empiirisille tuloksille, joiden valossa kirjoittaja torjuu globalisaatio-kritiikin väitteitä. Globalisaatiolla on voittajansa ja häviäjensä, mutta pääosin se lisää naisten pääsyä ansiotyöhön sekä vähentää sukupuolten palkkaeroa. Haaparanta noteeraa kyllä ”inhottavat markkinat” kuten prostituution, seksin, ihmiselinten ja myrkyllisten jätteiden kaupan, mutta kyseenalaistaa globalisaatiokritiikin väitteen, että globalisaatio loisi näitä markkinoita.

Naiset, miehet ja talous on vankka ja pätevä juuri sillä tavalla kuin taloustiede on. Ideoita ja väitteitä koetellaan huolellisesti empiiristen tulosten avulla. Sosiologia on viime vuosikymmeninä kääntynyt toimijakeskeiseen ajatteluun. Sosiologian toimija on kuitenkin sosiaalisesti ankkuroitu ja kontekstualisoitu. Taloustiede pyrkii soveltamaan samoja malleja erilaisiin konteksteihin. Tämä selittänee osin empiiristen tulosten ristiriitoja. Talousteorian malleja ja empiiristä evidenssiä arvostavien kirjoittajien sukkulointi monensuuntaisten tulosten kanssa on kirjassa silmiinpistävä.

Raija Julkunen